

Domnițe și jupănese române din trecut

I

Mare deosebire e între viața femeilor de altădată și a celor de astăzi, mai ales la noi. De la începutul dezvoltării istoriei noastre, pe soțiile Domnilor și ale boerilor le găsim totdeauna închise în locuințele lor tăcute, lucrînd zile și luni întregi, înconjurate de roabele lor, sau devotîndu-se faptelor pioase.

Căci Domnițe sau jupănese, ele duceau acelaș traiu. Mai toate manifestările în afară de viața casnică, sînt pentru mănăstiri și biserici, care au rămas singurele noastre monumente din trecut. Acolo închinau ele averi, moșii și odoare prețioase, acolo își sfîrșeau și viața de cele mai multe ori.

În monăstiri se mai văd urmele răbdătoarei lor măestrii, ale ceasurilor de așteptare și resemnare. În monăstiri intrau Domnițe și jupănițe tinere, silite de părinții lor, să treacă anii cei mai frumoși la adăpostul zidurilor întunecate;—și tot în monăstiri, cele mai în vîrstă, după ce le murise soțul sau copiii, își găseau uitarea.

Și iată pentruce numai în locașurile sfinte a rămas puțină noastră artă din vremurile trecute. O artă incompletă, specială, dar care adesea ne păstrează lucruri minunate.

De altă parte însă, cît de mult simțim lipsa portretelor care să ne înfățișeze chipurile frumoase,—din tipul vechiu românesc,—al femeilor din al XV, al XVI și XVII veac... Căci nu putem numi portrete, chipurile rapace de martire byzantine, totdeauna la fel, care sînt zugrăvite pe pereții înegriți ai templelor noastre. Sînt figuri palide de femei și nimic mai mult. Cum era cutare jupăneasă sau Domniță, al cărei nume scris d'asupra scormonește alîtea amintiri din vremuri apuse? Frumoasă, melancolică, cu ochi albaștri sau negri? Iată ce nu au reușit să ne spună zugravii de pe atunci, cu toată silința lor.

Nu tot așa e și în ce privește portul și costumele. Prin unele monăstiri, la Argeș hunăoară, s'au transcris mai cu credință detaliile îmbrăcămîntei și ornamentelor.

«La femeile din această epocă, — (al XV și XVI secol), o iie sau cămașă de pinză subțire, zice Odobescu, cusută în lungul mîneșilor cu vergi de fir și colorii vii, dar bine potrivite, învelesc brațul sub largele-i cute și se încheie la minicuțe cu o betelie decorată; alțița de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur, și încrețul e compus de largi găitane, ca niște brațări de fir. Pe d'asupra vine rochia roșie, vărgată în lung și deschisă rotund la piept d'asupra sîmului, care este acoperit cu un pieptar cu dungi încrețite și cu un mic guler roșu resfrint; fusta în cute e îngustă și compusă din două bucăți, cusute una de alta mai sus de genunchi, precum sînt încă cretințele țesute de țărancele romine. Peptul poartă însă o podoabă ce a lipsit acum cu totul din portul național; e un fel de semicerc de fir, susținut în bențițe late tot de fir, care în sus, trec peste umeri ca niște bretele, și, în jos, se coboară pe șolduri, sub un larg briu de mătase sucită, încins de mai multe ori la mijloc. Pe d'asupra acestor vestminte vine scumpa dulamă de serasir înflorat, cu guler mic de blană, cu găitane și cu nasturi sau bumbi de aur de-a lungul peștilor și a pulșanei; locul mîneșei e însemnat numai printr'o creștătură cu blană; iar d'asupra-i, pe umeri și la subțiori, sînt încheiători și bumbi auriți. Poala de jos a dulamei e creștată în mai multe locuri și ornată cu găitane largi, de sub care ese piciorul, încălțat într'un colșun roșu, lung, subțire și încovoiat la virf.»

Pe capul Domnițelor e zugrăvită tot-deauna coroana ducală, mare, de aur.—Coafura femeiască obișnuită o găsim descrișă într'o danie făcută de *jupănița Rada* a Barbului comisul, la 1565. Ea dăruiește icoana Stei Maria dela Monastirea Snagov o «podoabă de cap femească, ce se chiamă Mesal, adică de pinză de cânăvăt cu fluturi de aur și cu mărgăritar.»

Jupănesele de pe vremurile acelea purtau încă cercei lungi care atirneau de coșitele de par, și care erau de deosebite forme și alcătuite din pietre colorate.

Din obiceiurile și traiul interior al femeilor de odinioară ni s'a păstrat prea puțin. Singurele lor petreceri erau la nunți și la botezuri, aceste două prilejuri de veselie în viața rominilor. Dar și atunci tot bărbații petreceau; femeile stau de o parte privind și avînd masa lor deosebită.

Rari sărbători domnești, ca așezarea vre-unui Domn nou, praznice la curte, scoteau puțin din liniște pe jupănesele noastre.—În secolul XVII, la anul nou, era obiceiul ca Doamna, după cum făcea și Domnul țerii, să dea haine de cinste nevestelor și fetelor de boer, care făceau și ele daruri principesei.

În năvălirile și prădăciunile Turcilor în țară, ale Tătarilor în Moldova, multe jupănese erau robite și duse departe de ca-

sele lor, la cari nu se mai întorceau nici odată.—Nu trebuie să uităm de loc că prin vremurile grele de atunci, bărbații lor, boerii țării, erau mereu în mișcare și în lupte, alte ori fugiți peste munți, unde stau până la schimbarea Voevodului dușman.

*

Broderiile și toate lucrările de mână ale jupăneselor noastre sînt cunoscute din veacul XV, și ele ne dau măsura răbdării și vrednicei lor. În secolul următor fetele cuseau reliefuli pe tulpă, pe atlas și pe catifea, cu mătasă, cu lînă, cu fir sau cu fluturi. La Constantinopol se prețuia mai presus de orice aceste cusături. (Ion Ghica).

Prin monastiri se mai află frumoase lucrări făcute de Doamne și de jupănese, dar din care cele mai multe din nefericire s'au pierdut.

Călătorii streini au lăudat totdeauna cu drept cuvînt calitățile femeii romine din trecut, și cea-ce e ciudat, dela ei avem aproape singurele descrieri ale vieții și moravurilor de atunci.

Între anii 1650—1660, a stat citva timp în țările noastre un prelat grec, Patriarhul Macarie din Antiohia. Un însoțitor al acestuia, archidiaconul Pavel din Alep, a scris o prea interesantă descriere a călătoriei lor.—«Femeile din Moldova și din țara rominească, zice el, poartă un fel de îmbrăcăminte, ce se aseamănă cu acel al femeilor franceze; părul și-l întorc în jurul virfului capului, învălțit; cu un acoperemint sau bonet alb, iar la cele bogate, de catifea trandafirie; pe lingă aceasta ele mai poartă și un văl alb. Toate aruncă pe umeri un șal de șofă de Alep de culoare azurie, și cele avute un șal de Barsal de mătase neagră. — Fetele poartă părul de asemenea împletit și înfașurat în virful capului, dar neacoperit încit prin aceasta se deosebește femeia de fata nemăritată.—Văduvele au toată îmbrăcămîntea din cap până în picioare neagră, ca hainele de călugăriță.»

Acelaș archidiacon Pavel spune cum veneau să ia binecuvîntare dela Patriarh boeresele, chiar mirese și fete «venite cu fața neacoperită» în carete și urmate de servitori și de călăreți. Ele aduceau daruri frumoase; iar ornamentele de perle ce purtau, blănile de samur, șalurile cele fine se deosebeau prin felurimea lor.

Mai sînt și detalii de gospodărie. Aflăm ast fel, cum rominele din veacul XVII stiau să păstreze în cămări mult timp merele în pae și fructele în zahar.

*

Mai avem și date de altă natură, asupra jupănițelor la începutul secol. XVII, cînd începe să se desvolte mai mult viața exterioară a femeilor. Mitropolitul Antim Ivireanul, om înțelept și bun cărturar, vorbind de femeile din timpul lui zice :

«Pentru patru păcate ce fac, muerile se muncesc mai mult. adică întâi pentru că se împodobesc și și înfrumusețează trupul cu vopseli, ca să arate mai frumoase, a doua pentru vrajile și descîntecile ce caută : stinge cărbuni, pune lacăte și cuțite și sorți ca că să și vadă norocul, cred în glasurile cocoșilor și alte asemenea. A treia, clevetesc și acasă și la biserică. A patra nu se ispovedesc bine.»

Mi se pare că bătrînul mitropolit nu spunea, și lucru ciudat, nici azi după 200 de ani, nu ne-ar spune nimic nou...

*

Din veacul XV se vorbea de pietrele scumpe, giuvaerurile și blănurile, cari au fost totdeauna o podoabă deosebită a domnițelor romîne.

Șculele Doamnei Despina, a Kiajnei, care eumpărase cu nestimate tot haremul Sultanului, ale Doamnei Teodosia a lui Vasile Lupu și a Ruxandei, ale atitor jupînese bogate, făceau să rîvnească pe Doamnele și Principesele streine cînd puteau să le admire.

Să lăsăm pe neuitatul Gion să ne descrie în stilul lui înflorit, bogățiile ce acopereau pe o jupîneasă din secolul XVII : — «Imbrăcată într'o iia cu leasa de mîrgăritare impletită ; cu o rochie de hataia cu flori de fir, pe cap o învelitură cu acele ei, și pe d'asupra cu ișlicelul cu flori de mîrgăritare și cu pietre, la gît cu douăsprezece șiruri de mîrgăritare mari sau cu un left cu diamante cu piciorușele de smarande ; în urechi cu cercei cu cite trei picioare de diamante mari ; la mini cu o pereche de brățari cu diamanturi mari roz ; în degete cu inele cu diamante ghiorghiolea roz și roibiu ; pe umeri cu o dulamă de lastră grea, cu blană de sâmur, cu nasturi de aur cu diamante și rubine ; și am uitat pafdalele la brîu, pafdalele care erau o comoară și un cap d'operă de lucru «à jour» în aur și pietre scumpe.»

«Și am mai uitat frunzele de pietre scumpe, legate în argint, pe care jupănița le risipea pe piept. V'o puteți închipui lesne, ca pe o adevărată împărăteasă byzantină, sau ca pe o icoană pe vestmintele căreia religiositatea și evlavia credincioșilor au grămădit în neștire aur, fir, argint, pietre prețioase și mîrgăritare.»

*

Foile de zestre coprind înșirate în ele averi întregi. Acea a Stancei, fata lui Brîncoveanu, este nesfîrșită. Incepe cu o cu-

nuniă de diamante și cu mulțime de cercei și inele de pietre prețioase, și sfirșește cu cinci moșii și vre-o treizeci de robi țigani. Aceștia nu lipsesc dela nici-o zestre boerească. Și Brincoveanu Vodă înzestră la fel și pe celealte șase fiice ale lui; la care se mai adaogă și cele două nurori din Moldova, care primeau daruri de nuntă nu de mai puțin preț. La nici una nu lipsește careta poleită, cu șase telegari.

În anul 1772, șaptezeci și mai bine de ani în urmă, Pirvu Cantacuzino își mărită fiică-sa Maria cu spatarul Teodor Balș dela Moldova. Zestrea e aproape tot așa de bogată ca aceea a fetelor lui Brancoveanu, iar coprinsul lucrurilor și sculelor prețioase ce i se dă, e aproape neschimbat.—Și multe alte fiice de domni și de boeri mari, care se întrece în a înșira cit mai multe lucruri de preț în zestrea lor.

II.

D O A M N E L E

Doamne de origine streină.

Cele d'întâi Doamne, la întemeerea țărilor noastre, atît în Muntenia cît și în Moldova, erau mai toate streine. Vedem la întâii noștri Voevozi nevoia de a se înrudi cu vecini puternici, ca să dea o nouă strălucire casei lor, pe scaunul țării.—Vechile noastre Doamne, din timpurile îndepărtate ale veacului de mijloc, erau fiice din casele domnești ale vecinilor din Ungaria, Serbia, Byzanț, Polonia.

Cei d'întâi Basarabii fură înrudiți cu familia vestite de seniori din Ungaria, unde aveau ei înșiși stăpînirile strămoșești.

Doamna lui Alexandru Basaraba, vestitul Voevod care a început întemeerea țării, a fost o catolică *Clara*, fiica magistrului Ion de Doboka, din neamul maghiar Kukenns. Nestrămutată în credința ei, Doamna Clara era în corespondență cu Papa Urban, care i mulțumea pentru sprijinul dat bisericii catolice, și care într'o bulă din anul 1360 o laudă pentru menținerea uneia din ficele ei la catolicism, indemnînd'o să readucă și pe cealaltă.

Aceste fiice erau căsătorite cu stăpînitorii celor două puternice state slave de la Dunăre: Cea d'întâi, al cărei nume nu ni s'a păstrat, soția lui Strasimir Țarul Bulgarilor; cealaltă *Lenka*, soția lui Vukașin, Regele Serbiei.

Tot din neamul regesc al Serbiei, era și soția lui Dan Vodă, fiul lui Radu cel negru. Aceasta era fiica Voevodului Vuk Brancovici.

În veacul următor, la anul 1462, viteazul Vlad Țepeș ia de soție pe o *rudă* a lui Matiaș, Regele Ungariei;—și se pare că și *Voica*, Doamna fiului său Mihnea zis cel rău, era tot din neamul Huniadilor.

Doamnă evlavioasă ca și soțul ei, figură luminată ni se înfățișează mai târziu soția lui Neagoe Basaraba, *Despina* Miliza, fiica lui Lazăr Despotul Serbiei. Despre ea și despre ficele ei, voiu avea prilejul să vorbesc îndată mai pe larg.

Din acelaș neam al Despoților Serbiei era și Doamna *Elena* a lui Petru Rareș al Moldovei.

În Moldova, ca și în țara rominească, Voevozii mușetești se înrudiră cu principese străine mai ales de neam polon. Doamna lui Bogdan și aceea a urmașului său, par a fi fost din neamuri de seniori unguri.

Petru Mușat (1375—1391) se însură cu o soră a lui Vladislav Jagello, regele Poloniei.

Alexandru cel Bun, Voevodul care într'o lungă domnie întemeieă cu adevărat țara Moldovei, a avut cinci soții.—Cea dintâi, *Margareta de Losons* fca Voevodului Transilvaniei Ștefan, muri în 1410 și fu înmormintată în biserica catolică din Baia, ridicată de soțul ei *)—A doua fu tot o catolică *Ringala*, sora ducelui Litvaniei Vitold și vară a Regelui Vladislav, de care se desparte la 1421.—*Ana*, Marina și Stana, celelalte soții ale lui, erau romince, și dela ele nu ne-a rămas decit numele.

În 23 Octombrie 1425, Ilie Vv. fiul lui Alexandru cel bun, se căsători cu *Marinka*, sora Reginei Sofia a Poloniei și fca lui Andrei Dimitrievici, Kneaz de Mojaisk**). Iliăș Vodă cu Doamna Marinka avură fică pe *Maria* soția lui Vlad Vodă Dracul, Domnul Munteniei.—Marinka a avut parte de nenorociri care îi îndurerară pe rind viața: mai întâi soțul ei fu orbit de fratele său Ștefan și pierdu domnia; apoi amândoi feciorii ei pieriră omoriți în luptele pentru scaunul țării.

Petru Vodă (1447), tot fiu al lui Alexandru, primi de soție pe o soră mai în vîrstă a vestitului Ion de Hunyad, guvernatorul general al Ungariei.

Două din soțiile lui Ștefan cel Mare erau de neam străin. Despre ele voiu vorbi deosebit.

Doamne pămîntene.

Istoria țărilor noastre e încă ascunsă în negură, cu deosebire pentru timpurile dinaintea de veacul XVII. Din viața Doamnelor celor mai mulți dintre Voevozii noștri Basarabi ne-a rămas doar numele, rătăcit prin hrisoave sau pus deasupra vreunui portret ctitoresc din mănăstiri. Palide figuri dispărute, unele în floarea vîrstei, altele în umbra liniștită a locașurilor sfinte, înșurare de nume sub care se ascund atîtea sbuciumări sufletești, atîtea dorinți pe care nu le vom cunoaște niciodată.

*).. Călugărul franciscan Marco Bandini, face în sec. XVI, cînd mai exista încă acea capelă, o descriere a mormîntului principesei Margareta.

**). Fiul lui Dimitri III Doanski, Marele Duce al Moscvei.

Toate fete de Domni și de boeri ai țării, care au trecut mute pentru noi, au strălucit, au iubit unele, altele au fost nenorocite, dar despre care nimic nu ne vorbește mai mult.

Unele au rămas în mintea poporului, care cu timpul a făcut din ele figuri legendare.

Doamna Neaga.—Soție a lui Mihnea turcitul, care a domnit în țara românească în a doua jumătate a veacului, XVI femeie bună și pioasă, Doamna Neaga era fata lui Mitrea Vornicul din ținutul Buzelui, unde au rămas până astăzi multe legende în popor, la moșiile și palatele ei. La Cizlău, unde a zidit o mănăstire, sint ruinele cetății Doamnei Neaga «zidul Doamnei», lângă muntele Scărișoara. Acolo era palatul ei de locuință, în care 'și sfârși zilele, în reculegere și fapte demne, după ce soțul ei Mihnea plecă să se facă musulman.

Lângă satul Tisău, la locul numit «Cheia», pe munte în mijlocul stîncilor, se văd ruinele unui castel, pe care tradiția l'a păstrat ca palatul Doamnei Neaga. Aproape de ruinele bisericii din Lapoșul, se află un puț cu margini de peatră, în care legenda zice că s'au aruncat fetele ei, ca să nu fie robite de Turci. Acolo e și frumoasa poiană a Doamnei Neaga, unde se afla un alt palat al ei, de la care porneau drumuri la cetatea din Cizlău și la cea de la Cheia. Tot legenda rămasă în popor, spune că în acea poeană a fost omorîtă Doamna de Turci.—Pe marginea drumurilor spre munte, care se numesc „drumurile Doamnei Neaga“, se văd cruci mari de peatră de pe la anul 1583.—Într'o mănăstire din Kiev, se păstrează o cruce dăruită Mitropolitului rus Teofan, «de către evlavioasa Doamna Neaga, Regina țării românești, întru pomenirea ei și a părinților ei, în anul 1600“.

Nu numai în mănăstirile și bisericile din țară se găsesc daruri, icoane și podoabe prețioase închinat de Domnițele noastre, care au păstrat până în timpurile din urmă aceste manifestări ale credinții lor,—ci și în mănăstirile rusești și grecești, și în deosebire la cele dela muntele Athos. Acolo s'au pierdut și se pierd din nenorocire, sub dușmănoasa îngrijire a călugărilor greci, multe lucruri prețioase pentru cunoașterea trecutului nostru.

Mihai Viteazul și familia lui.—Mama strălucitului Voevod al țării românești era *Teodora*, soția lui Petrascu cel bun. Despre ea nu am aflat alt, decît că s'a călugărit la moartea fiului ei și că a murit la anul 1606. Pe piatra mormîntală, ce se află în vechea mănăstire Cozia, se citește: «Răposat'au roaba lui Dumnezeu călugărița Teofana, muma reposatului Mihail Voevod, iar fiă-sa Doamna Florica și fiul său Nicolae Vodă a scris, în zilele Radului Voevod, 1606“.

Doamna Stanca, a rămas în amintirea istorică ca o figură frumoasă, bună și iubitoare a soțului ei, pe care îl luase încă de la anul 1584, cînd Aga Mihai era la Craiova. În tim-

pul domniei, nu rare ori ea avu zile de mare grijă; iar după 1600, fu nevoită să stea trei ani în Transilvania, de unde se întoarse după ce viteazul ei Mihai pierise. Știm că ea a murit atunci de ciură.

Doamna *Florica*, copila lor, a fost soția lui Preda postelnicul. Frumusețea ei fu admirată la curtea din Viena, unde însoțise pe părintele său în călătoriile acestuia. Nicolae Petrașcu, fratele ei, se însură cu fca înțeleptului principe Radu Vodă Șerban și a Elenei Doamna, fca lui Udriște vornicul de la Mărgineni, *Domnița Ancuța*; dar, fiu și ginere de domn, nu a avut parte de domnia țării.

Mihai, în afară de căsătoria legiuită, mai avu de la iubita lui, frumoasa *Tudora* de la Tîrgșor, o altă fată, *Marula*, care mai tîrziu fu jupăneasa lui Socol de la Cornățeni, marele Clucer.

*

Doamna Elena a lui Matei Basarab era din vechiul neam al Năsturelilor de la Herești. Ea a fost soața vrednică a înțeleptului ei bărbat, cu care merse alături la fapte pioase și la răspîndirea învățaturii. În aceasta, Doamna Elena semăna fratelui ei, marele Ban Udriște.—A zidit biserici și a privegheat tipărirea de cărți religioase la Govora. Femea pricepută, Doamna Elena nu era străină de afacerile politice ale țării; ne-a rămas de la ea scrisori către Răcotzy, Principele Transilvaniei.—Murind la anul 1653, fără să fi avut parte de copii, Doamna fu înmormintată în biserica domnească din Tîrgoviște și pe piatra ei se citește un epitaf în latinește.

Intorcindu-mă acum înapoi, mă voi ocupa în puține cuvinte de cîteva dintre Principesele despre care istoria ne-a lăsat amintiri mai trainice, care s'au făcut mai cunoscute în trecutul neamului nostru, și despre care am pomenit numai în treacăt. Ele aparțin veacurilor XV și XVI, atît de frumoase și de atrăgătoare pentru viața Rominilor.

Familia lui Ștefan cel Mare.

Mama vestitului Voevod al Moldovei, pe care tradiția ne-o înfățișează îmbărbătînd pe fiul ei la luptă în potriiva Turcilor, era *Oltea Maria*, Doamna lui Bogdan Vodă. Mormîntul ei se află la mănăstirea Prohota din ținutul Sucevei, unde fu îngropată la anul 1464, pe timpul cînd Ștefan își începea mărirea domniei lui.

Ștefan Vodă a avut patru soții: Pe una din ele, cu care a trăit puțin timp, ne-o arată pomelnicul dela mănăstirea Bistrița de lingă Piatra că era *Marușca*, mama fiului său Alexandru.

La anul 1463, Ștefan luă de soție pe *Evdochia*, sora Kneazului Simeon de la Kiev, și fca lui Olelko; ea muri peste 3 ani, după ce dăduse lui Ștefan Vodă o fică.

Domnița Olena. Viața acestei fu sbuciumată și tristă. După ce împlini vîrsta de 16 ani, se hotărî căsătoria ei cu Ion cel tînăr, fiul lui Ion III, marele Duce al Moscvei. La Suceava, sosiră solii marelui Duce, în cap cu Andrei Plesciëff. Logodna încheiată față de soli, Domnița porni spre Moscva însoțită de mai mulți boeri și jupănese.—Mama Ducelui, călugărița Marta, se afla la mănăstirea Voznesenski; acolo coborî și stete Olena pînă în ziua de Bobotează 1483, cînd se făcu nunta ei cu Ion cel tînăr.—Un copil, Dimitri, care se născu din această căsătorie, fu mai tîrziu cauza unei drame, în care se sfîrși viața Domniței. Țarevicul Ioan moare în anul 1490, încă tînăr și atunci se naște o ură nemărginită din partea Sofiei, soția marelui Duce Ion III, care avea și ea un fiu Vasile, în potriiva Olenei, pentru ca să înlătore pe copilul acesteia de la moștenirea tronului moscovit, la care Dimitri urma tatălui său. Uneltirile neîncetate ale Sofiei Paleologu reușiră în cele din urmă și, cu toată dragostea ce-i arătase pînă atunci, Ion III închide (la 1502) pe nefericita Olena împreună cu fiul ei și proclamă Țarevici pe Vasile.—Fiica Moldovei muri de jale în 18 Ianuar 1505 și fu îngropată în mănăstirea Archangelului Mihail. Dimitri, scos din închisoare cînd bunicul său Ion era pe patul de moarte, acesta îi ceru ertare pentru greșala ce făcuse și îi înapoiă drepturile lui. Dar era scris să nu apuce tronul Moscoviei, căci pieri tot atunci, ucis de unchiul său Vasile (1509).

Ștefan Vodă a mai avut o fiică, *Maria*, îngropată la 1518 în mănăstirea Putna, și care fusese soția Kneazului lituan Teodor Sanguszko.

Peste cinci ani dela moartea Evdochiei, (la an. 1472), Ștefan se însoară din nou, cu *Maria de la Mangop*, Principesă din neamul Comnenilor, din ramura împăraților de Trebizunda. Ea era fiica lui Olobei, care stăpînea Mangopul din Crimea, care fu luat de Turci. La anul 1477 moare și Maria, în floarea vieții. Peste mormîntul ei din mănăstirea Putna, se află un acoperîmînt cusut cu fir, pe care se vede chipul Doamnei, culcată, cu ochii închiși, cu brațele la piept. Pe cap coroana bizantină și alături vulturul cu două capete al împărăției de răsărit, pe care o stăpînise strămoșii ei. O dramă se ascunde în viața acestei sărmane Doamne. Puțin după însoțirea ei cu Ștefan, acesta avu războiu cu Radu cel Frumos, Voevodul Munteniei. Radu, învins, fugi, lăsînd în cetatea Dimboviței pe Doamna sa Maria și pe fiica lui Vochița. Ștefan a luat cetatea, toate avuțiile voevodului muntean și a adus cu el la Suceava pe Domniță. De atunci începe, sub ochii întristatei Maria, dragostea lui Ștefan pentru Vochița. Cu încetul, el se depărtă de soția lui, pe care o și repudiază la anul 1475, cînd se cunună cu Vochița. Maria de Mangop trăi în Moldova, poate la vre-o mănăstire, în apropierea soțului ei care o depărtase, căci nu avea unde să se ducă: Mangopul fusese cuprins de Turci, toți ai ei pieriseră pe rînd. Singură, fără macar mîngierea unui copil, își sfîrșește această viață peste doi ani.

Doamna *Vochița* sau *Maria*, trăi douăzeci și cinci de ani, până la moarte, cu Voevodul Ștefan. Pe mormintul ei de marmoră, aflat tot în mănăstirea Putnei, se citește: «Acest mormint este al Mariei Doamnei fata lui Radu Vodă, Doamna Domnului Ștefan Voevod, care s'a mutat în locașurile veșnice în anul 1511, Februarie. — Pe o perdea de mătasă roșie, cusută cu fire de argint e înfățișată Doamna cu soțul ei, în costume lungi bizantine de ceremonie, încoronăți, față în față. — Tot la mănăstirea lor Putna, din Bucovina, se păstrează un acoperemint de tetrapoț făcut de Doamna Maria, pe care scrie: „Acest acoperemint l'a făcut roaba lui Dumnezeu Maria, Doamna lui Ștefan Voevod, fata Radului Voevod, în biserica cea zidită de dinșii în mănăstirea Putnei, în anul 1503, Nov. 20.“ — Piatra mormintului ei e acoperită cu o înveltoare brodată cu aur, pusă de fiul ei Bogdan-Vodă.

*

Doamna Despina a lui Neagoe și ficele ei.

Venită din Serbia, coborîndu-se din familia regească a domnitorilor de acolo, fica Despotului Lazăr era o soție potrivită firii lui Neagoe Basarab. Evlavioasă și îndrăgostită de arta bisericească, indemnă și ajută pe soțul ei să săvîrșească mănăstirea dela Curtea de Argeș, acel giuvaer dintre colinele Carpaților, care a rămas ca un monument neperitor al trecutului nostru. Se cheltuira bani mulți cu meșteri străini și tradiția spune că Doamna își vinduse sculele ei prețioase ca să o poată isprăvi. — După ce muri Neagoe Vodă (1521) și tinărul ei fiu Teodosie Vv., căruia i se răpi scaunul țării moștenit dela părintele său, Doamna Despina trecu peste munți împreună cu ficele ei și se așeză la Sibiu. Acolo își petrecu zilele și după măritișul lor, până la moarte, pe la 1550. Osemintele ei fură aduse puțin după aceea în țară și depuse alături cu ale Domnului ei în biserica dela Argeș. Sînt zugrăvite acolo portretele lor, cu fiul Teodosiu și cu cele trei fete: Stana, Ruxanda și Anghelina. Această din urmă muri în copilărie; iar celelalte amîndouă fură Doamne. — La moartea lui Teodosie, Despina Doamna puse să se facă o icoană artistică, pe care o închină Schitului Ostrov, de lingă Călimănești, și care reprezintă pe o parte martirul lui Christos, iar de cealaltă parte, în vestminte de jale, pe Doamna Despina ținînd în brațe pe domnescul și iubitul ei fiu, în podoabe aurite.

Doamna Stana, a fost soția lui Ștefan cel tinăr, Domnul Moldovei (1517—1527). Despina cu fetele ei Stana și Ruxanda era refugiata în Ungaria: una din ele fusese săgăduită cu știrrea Regelui, lui Ștefăniță, care avînd să aleagă pe cea care i va plăcea mai mult, alesese pe cea mică. Se întîmplă însă că el avînd lupte cu Tătarii, nu putu să vie și ceru, prin soli, să se amîne ziua nunții. În acest timp Radu, Domnul țării romînești,

luă el de soție pe Ruxanda, care era mai mică și mai frumoasă. Din această pricină Ștefan Vodă pornește cu războiu în potri-va lui Radu, intră în Muntenia și o pustiește (1526). Radu se grăbește să facă pace, iar Ștefăniță își ia de Doamnă pe Ștana și se întoarce în Moldova. Puțin timp după aceea viteazul Ștefăniță moare la Hotin, otrăvit se spune de soția sa.—Întoarsă în țară, Ștana mai trăiește și ea patru ani. Înainte de moarte, spre pocăință, se face călugăriță sub numele de Monahia Sofronia și fu înmormintată în mănăstirea Curtea de Argeș, (Februare 1531).

Roxanda, fata mai mică a lui Neagoe, de care cronică spune că era mai frumoasă ca sora ei, era Doamna lui Radu dela Afumați, viteazul Voevod care domni într'un neîntreput război. Am văzut cum de dragul ei, ca în legende, s'au războit Domnii românești. Trei ani după însoțirea lor, Radu pieri ucis de boerii dușmani, chiar în biserică la Cetățuia, pe malul Oltului, și Ruxanda rămase văduvă. Istoria e întunecată pentru viața ei de mai târziu.

Radu dela Afumați, dela soția lui dintăi, fata lui Vlaicu marele Vornic, avusese o fiică, pe Domnița *Zanfira*, pe care o mărită în timpul domniei lui. Document interesant și rar, ne-a rămas scrisoarea prin care poștea la nuntă pe burgerniastrul și cei 12 pîrgari dela Brașov. Iată cuprinsul ei: „Din mila lui Dumnezeu Io Radul Voevod, scriem d-voastră multă sănătate... Mi-a dăruit D-zeu mie să am în aceste vremuri o nuntă pe placul inimii mele, și să fiu socru. Până acum în viața mea nu am avut nuntă și nu am fost socru. Dar azi mi-a dăruit'o D-zeu dela prea iubită fiică a Domniei; mele iar dela prea iubitul meu fiu D-zeu știe cînd mă va dărui c'o ast-fel de nuntă. Drept aceea cer și vă rog și pe d-voastră ca prieteni ai noștri, să veniți și d-voastră căci vă poștesc să fiți împreună cu noi la această veselie ce ne vine dela D-zeu și să știți și ziua în care va fi: e dela D-zeu să fie la nașterea lui Christos. Aceasta vă rugăm pe d-voastră și D-zeu se va bucura.“

Elena Doamna a lui Petru Rareș Domnul Moldovei a fost a doua soție a acestui principe. *) Neopotă a Despinei și fiica Despotului Ion al Serbiei, istoria țării ne-o arată ca pe o Doamnă bună, cu dragoste de soțul și de copiii ei. Inzestrată cu aceleasi simțiminte religioase ca și Despina, ea zidi și dărui mai multe biserici.

La intrarea Sultanului Soliman în Moldova, în anul 1538, Doamna Elena fugi cu copiii ei peste munți, în Transilvania, la cetatea Ciceiu. În acel castel al lor, veni și Petru, care pierduse domnia, și împreună trecură zile grele. Lucru rar pentru o țemece pe atunci, Doamna Elena ni se arată cu bună știință de carte, căci sfătuindu-se cu soțul ei, scrie cu mîna ei, în sir-

*) Cea dintăi fusese Doamna *Maria*. † la 1539 și înmormintată la mănăstirea Putna. Fica lor luă pe Domnul munlean Vlad (1530—1532).

bește, o scrisoare Sultanului «cu mare jalbă și plingere, zice cronicarul Ureche, și au pecetluit'o și au dat'o lui Petru Vodă. Iar el au slobozit'o din cetate pe o fereastră afară, lângă zid, și au chemat pe o slugă a sa credincioasă, sîrb, și i-a arătat cartea și l'a învățat în taină s'o ducă la mîna împăratului turcesc.»— Cîțva timp după ce Sultanul ascultă plîngerea lui, Rareș apucă din nou scaunul domnesc și își aduce apoi la Suceava pe Doamna cu copii. Elena se odihnește la M-reă Pobrata, unde fu înmormintată în 1552. Cele două fice aie lor, Chiajna și Roxanda, fură, cea dintâi Doamnă a țării romînești, cealaltă a Moldovei.

Chiajna,—vestita Doamnă Chiajna a lui Mircea Vodă Ciobanul,—este un tip de femeie energică și ambițioasă. La moartea soțului ei Mircea, se luptă din toate puterile ca să poată urca și ține pe tron pe fiul ei Petru Șchiopul, și să'l călăuzească. mulțumită dibăciei ei. — Odobescu a zugrăvit viața acestei Doamne în nuvela lui atît de frumoasă „Doamna Chiajna”, în care ne povestește și romanul ficei sale *Ancuța*, pe care voia să o mărite de-a sila cu Andronic Cantacuzino, dela Constantinopol. Puțin după nuntă, după ce trecuseră Dunărea, tînăra mireasă fugi cu iubitul ei comisul Radu Socol și se ascunseră în cula lui dela Motru, în Oltenia. Sfîrșitul lor tragic e povestit în mișcătoare pagine de Odobescu. În ele ne face să reiasă caracterul acelei femei fără inimă, în care nu trăia decît egoismul ambițiunii.—Iată un fapt din viața ei, pe care ni'l relatează un istoric strein, în toată grozăvia lui. Cînd Alexandru Lăpușneanu «cumnatul ei, luă scaunul Moldovei după uciderea lui Despot-Vodă de către Ștefan Tomșa, la an. 1573. Chiajna care se afla în Moldova, îi face serviciul să omoare pe fratele nenorocitului Domn, care nu avea nici-o vină. «După ce puse să-i taie capul, zice Ion Sommer, ea porunci călăului să i-l aducă la ospățul unde prăznuia cu boerii ei moartea ereticului Despot, și puse să-l arunce sîngerînd pe masă între tacămuri și pahare, iar ea sculîndu-se în picioare scuipe în fața aceluia cap rostogolit!»—Chiajna urmează politica ei de dușmănie și o vedem cînd în țară, cînd la Constantinopol, într'un rînd exilată în Asia mică. A murit în vîrstă înaintată, se pare, pe cînd fiul ei domnea încă în Moldova.

Mai asemănată mamei sale prin blîndeța firii și prin viața ce a dus, *Doamna Ruxanda*, sora mai mică a Chiajnei, avu mai mult de suferit. Alexandru Lăpușneanu, fiind ales domn la anul 1552, o luă de soție tocmai cînd ea era să facă nunta cu Joldea, căruia o destinaseră boerii care aleseseră pe acest din urmă. Lui Joldea îi taie nasul, — obicei vechiu de a însemna pe pretendenți ca să nu mai aibă gînd de domnie,—iar pe mireasă o duse la Suceava, unde făcu nunta. Lăpușneanu,—care răspundea odată boerilor ce-l rugau să nu mai vie Domn în Moldova, căci țara nu'l vrea: «Dacă nu mă vreți, vă vreau eu, și dacă nu mă iubiți, vă iubesc eu»,—era un principe viteaz, dar apucăturile lui sîngeroase intristau inima Doamnei.—Intr'un

rînd el îi oferi privescătoarea măcelului a 47 boeri cu toți slujitorii lor, la un ospet la Curte. — Costache Negruzzi a scris o frumoasă povestire istorică cu titlul Alexandru Lăpușneanu. Iată cum descrie el pe Doamna Ruxanda: „Peste zăbunul de stofă aurită, purta un benisel de catifea albastru blănit cu samur, a cărui minece atirnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur ce se încheia cu mari paftale de matostat, împrejurat cu pietre scumpe; iar pe grumazii ei atirna o salbă de multe șiruri de mărgăritare. Căciulița de samur pusă cam într-o parte era împodobită cu un surguciu alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei după moda de atunci se împărțea despletit pe umeri și spatele sale. Figura ei avea acea frumusețe care făcea odinioară vestite pe femeile romine și care se găsește rar acum, degenerând în amestecul națiilor străine”. — În anii din urmă, Lăpușneanu ajunsese și mai strașnic, și se zice că însăși Doamna în unire cu boerii, l'ar fi otrăvit (1568). — Fiul lor Bogdan, fiind de cincisprezece ani cînd urmă la domnie, Doamna Ruxanda îngrijea de trebile țării. «căci era, zice cronicarul, o femeie creștină, înțeleaptă, destoinică și la toate bunătățile plecată și milostivă». În ziua de 12 Nov. 1570 ea muri și fu îngropată lingă soțul ei în mănăstirea Slatina din ținutul Sucevei.

Până acum nu am avut a face decît cu Doamne din vechile dinastii naționale ale noastre, Basarabii în Muntenia, urmașii Mușăților în Moldova. Cu încetul, în veacul XVII, aceștia lasă să intre în rîndul Domnilor țării, boeri din alte neamuri și chiar oameni străini, pînă cînd ultimele lor vlăstare se sting la sfîrșitul aceluiaș secol. — Doamne bune și cu frumoase însușiri au urmat să aducă și acestor Domni mîngieri în timpuri grele, îndemnuri spre bine în vremuri mai fericite. Obiceiurile unele se schimbă, altele remaseră aceleași: felul de viață era mai puțin simplu, mulți străini, Greci, începură să se răspîndească prin țară; la Domnițele noastre găsim însă pietatea și resemnarea de altă dată.

Familia lui Erenia Moghila. — Doamna *Elisabeta* a lui Erenia Vodă care fu în Moldova contemporanul lui Mihai Viteazul, era din familia nobilă Ciomartai din Transilvania. A fost o femeie energică aceaș Doamnă, dar totodată și ambițioasă și neînduplecată. — Îndată după moartea soțului ei, avu prilejul să-și arate aceste însușiri. Incepu prin a otrăvi pe Simeon Vv., cumnatul său, ca să poată da scaunul Moldovei unuia din copii ei. Urmară apoi în Moldova, în care aduse pe ginerii ei cu oaste polonă, lupte neîncetate între veri primari, care sbuciumară ani de-a rîndul țării pustii. Prinsă în cele din urmă de Turci și exilată, ea a murit mai tirziu în țara turcească. — Dușmanca ei Doamna *Marghita* a lui Simeon Movilă, după ce și văzu și ea fiii Domni, se retrase și trăi la Lemberg, iar în urmă se călugări.

Cu totul închinăți Polonilor, Eremia Moghila și Elisabeta căutară să strângă și mai mult legăturile cu acel popor. Cele patru fice ale lor au fost măritate după vestiți nobili poloni, din cele mai însemnate familii ale regatului.

Cea dintâi, *Irena* sau *Regina*, luă (la anul 1603) pe Mihai Coribut, Duce de Wisnowiecki, Starostele de Obruci. Neptul lor de fiu ajunse mai târziu pe tronul Poloniei. Wisnowiecki pieri în 1616 în urma luptelor întreprinse cu cumnații săi în Moldova.

Maria avu de soț pe Ștefan Potocki, Palatin de Braklavia, care după expedițiunea ce făcu în Moldova ca să ajute cumnatului său Constantin, pieri în captivitate la Constantinopol. Maria se căsătorește apoi a doua oară cu Nicolae Fierlei, Palatin de Ludomiria. „Floarea fecioarelor prin frumuseța ei, zice istoricul Okolski, podoaba soțiilor prin gravitatea obiceiurilor ei“.

Caterina «strălucită prin virtuțile sale» fu soția unui alt celebru bărbat, principele Samuel Corecki. «Leavul semeț și fără crieri» îl numește cronicarul Costin. Impreună cu cumnații săi Wisnowiecki și Potocki, el veni cu oaste polonă în Moldova ca să ajute pe cumnații săi Movilești să ia scaunul țării. Prins mai apoi de Turci, își sfârși și el zilele la Edicule.

Ana, în sfârșit,—cea mai asemănată mamei sale,—se mărită de patru ori: 1) cu Maximilian Przereski, Voevod de Leucici. 2) cu Kneaz Ianus Szediwoj Czarukowski, castelan de Leucici. 3) cu Vladislas Myskowski, Voevod al Cracoviei, și 4) cu Stanislas Potocki „bellidux Poloniae“, care reuși să supraviețuească soției sale, un an (1667).—Ana, femeie intrigantă și rea, datorită pozițiunii ei, joacă un rol foarte de samă în evenimentele politice ale Poloniei.

*

Soția și ficele lui Vasile Lupu.—Domnul care lăsa țării Moldovei bune și trainice așezăminte, Vasile Lupu, avea de soție pe fata marelui Vornic Bucioc, Doamna *Tudosia*, care muri la anul 1637, lăsând soțului ei trei copii,—(Mai pe urmă, Vasile Vodă se însură cu o frumoasă Circasiană, Caterina, cu care împărți anii domniei și ai tristei lui captivități la Stambul).—Două fete a avut dela *Tudosia*, amândouă măritate după străini.

Maria, cea mai mare, era soția Principelui Ion Radziwill «om de casă mare din Knezia Litvei», cum zice cronicarul Costin. Nunta se făcu la Iași în anul 1645; și acolo veniă Petru Moghila Mitropolitul Kievului, Ștefan al Ungro-Vlahiei, mulți magnați poloni și soli cu daruri dela Principele Racotzi și dela Matei Vv. „N'au lipsit nimic, adaogă letopisetul, din toate podoabele care trebuiau la o veselie ca aceea, cu atîția Domni și oameni mari din țări străine: meșteri de bucate aduși din alte

țări, zicători, jocuri, curtea împodobită toată și strinși boeri și căpeteniile țării, feciori de boeri cu alaiuri pe cai turcești, cu podoabe multe. Și așa cu petrecanii târăgăbind s'au veselit câteva săptămîni; și au purces Kneaz Radziwill cu Doamna sa în țara leșască cu zestre foarte bogată.—Am reprodus aceste câteva rînduri spre a da o închipuire de cum se făcea o nuntă domnească în veacul XVII. Principele Radziwill vine în anul următor în solie din partea regelui Vladislav și s'ade câteva săptămîni la Suceava, împreună cu soția lui. Se vorbea atunci printre boeri că Vasile Vodă a vrut să-i despartă, dar că Domnița Maria n'a primit, și a răspuns tatălui ei «să fi socotit întâi lucrul, nu mai pe urmă».

Ruxanda, sora ei, avu însă o viață nefericită; e un roman trist, care o urmărește până la moarte.—Vasile Lupu consimțise cu mulțumire la cererea lui Timuș Chmielnicki, fiul Hatmanului Cazacilor, ca să-i dea pe fca lui în căsătorie. Avea astfel mijlocul Voevodul moldovean ca să scape de năvălirile Cazacilor, din care-și făcea acum aliați. Fiindcă Lupu șovăise la început, Timuș trecuse Nistrul cu Cazacii, gata să pustiească întreaga țară. Această unire fu însă o jertfă pentru Domnița Ruxanda. Nunta se făcu la anul 1650, și Miron cronicarul exclamă: «mare netocmeală în de potrivă caselor și fiilor! Ginerile era numai singur chip de om, eară toată firea de heară!»—Sălbatic și urit, dar viteaz, Timuș ceruse mîna logodnicei sale, intrînd în capul Cazacilor și prădînd țara. Domnița luă drumul patriei sale cea nouă și trecu Nistrul, ca să trăească fără nici-o mulțumire în mijlocul războinicilor pe care-i stăpînea Timuș. Acesta nu stete mult lîngă soția lui. Trebui să alege cu Cazacii lui în Moldova, ca să se lupte pentru socrul lui, în războaiele ce acesta purta cu Gheorghe Ștefan, cu Matei Vodă și cu Poloni. Timuș pieri, asediat în Suceava de către Poloni, în anul 1653, pe cînd Ruxanda trăia în singurătatea în care mai stete mulți ani după moartea soțului ei.—Tîrziu o găsim la moșii ei din Moldova de sus. În anul 1687, pe cînd domnea Constantin Cantemir, de frica bandelor de Poloni și Cazaci ce prădau țara, ea se ascunse în cetatea Neamțului, unde o aștepta o moarte tragică. O ceată de tâlhari pătrunse acolo ca să o jefuească de averile ei, și după ce o chiau-iră pe bătrîna Domniță, îi tăiară capul cu securea pe un prag.

*

Dușmanul și înlocuitorul la Domnie al lui Vasile Vodă, Gheorghe Vodă Ștefan se însură în împrejurări puțin obișnuite. «Gheorghe Vodă Ștefan, ne povestește cronicarul Neculce, cînd era boer, murindu-i jupăneasa, a rămas văduvoiu; și tîlnînd o jupăneasă săracă, frumoasă, tinără, anume *Safta*, din neamul Boeștilor, au întîmpinat-o pe drum mergînd cu rădvanul la Iași, și au poprit rădvanul cu sila și s'au suit fără de-

voe în rădvan și l'au întors înapoi la casa lui. Și pe urmă au primit și eași s'au cununat cu dînsul, care au ajuns de au fost și Doamnă». După ce perdu domnia, vedem pe fostul Domn rătăcind prin Germania și Rusia cu altă soție,—nu legitimă se zice,—*Ștefana Mihailova*; iar pe foasta lui Doamnă, rămasă în Moldova, o pierdem din vedere. La anul 1668, Gheorghe moare aproape în mizerie la Stettin, de unde Ștefana Mihailova care iscălește «rămăsa văduvă și Principesă a prea înălțatului Principe al Moldovei», cere și capătă de la Marele Elector Frederic Wilhelm, un ajutor și libera trecere prin țările sale, ca să aducă corpul Domnului în Moldova.

*

Evstrate Vodă Dabija, care a domnit în Moldova la 1661—1866, avea de soție pe *Dafina*, o frumoasă femeie pe timpul ei. Înainte de a lua pe Dabija, fusese nevasta Hatmanului Sandu Buhuș, de la care avea o fată *Nastasia*, măritată cu Gh. Duca, de fel arnăut, și pe care Dafina îl ajută să ia Domnia Moldovei. Fică a lui Dabija Vodă era Domnița *Maria*, care muri în vîrsta de 15 ani, la anul 1677. Epitaful de pe mormintul ei din mănăstirea Birnova, zice în versuri grecești: «Mormintul acesta cuprinde pe Maria, fică unică a vestitului Duce Dabija, Domnul Moldovei, răpită înainte de vreme în floarea tinereții. Puțin a trăit cu viteazul George, care s'a bătut contra cetății regești a Litvanilor. Lasă văduvului cadavrul ei, iar sufletul se duse la nunta cereștilor locuințe».

Multe Doamne străluciră puțin timp deasupra țării, în acele vremuri cînd Domnii se schimbau fără încetare,—nelăsîndu-ne amintiri mai trainice din viața lor. Ne aflăm aproape de sfîrșitul secolului XVII. Printre Doamnele de atunci să nu uităm pe *Maria* lui Grigore Ghica cel d'întîi, fica vistierului Matei Sturdza din Moldova. După evenimentele în care soțul ei pierdu domnia, ea șezu cîțva timp în strainătate, la Venezia.

Șerban Cantacuzino, care a fost un bun Domn pentru țara rominească, avea de soție pe Doamna *Maria*.—Pe fica lui cea mai iubită, Domnița *Smaranda*, o măritase cu Grigorașcu Băleanu în anul 1688. Șerban Vodă alesese de ginere pe Postelnicul Băleanu, fiindcă era frumos și de neam bun. De oarece acesta însă era fugit în Ardeal la Principele Appafy, fu trimes acolo Constantin Căpitanul Filipescu, vărul mamei sale, ca să'l aducă la București, unde se făcu nunta. „Care atîta se potrive amîndoi la toate, zice cronicarul, încît nu se poate spune și toți îi fericea; dar săracii multă bucurie n'au avut, căci după cinci luni bolnăvindu-se greu Smaranda, au murit și s'au îngropat cu mare cinste la mănăstirea Cotroceni”.

Tot pe cind domnea, a mai măritat și pe fica lui *Casandra*, soția Principelui Dimitrie Cantemir. Această Domniță era vestită de frumoasă. A murit la Moscova (1713) la vârsta de 32 ani.

Doamna lui Brâncoveanu, *Maria*, era nepoata lui Antonie Vodă dela Popești. Ea avu grozava durere să trăească după omorirea celor patru fi și a soțului ei, la Constantinopol, în 1714. Cele șapte fice ale lor erau măritate. Doamna Maria fiind și ea exilată, se întoarse în țară, după acea singeroasă dramă, și mai trăi citva timp.

Doi ani în urmă, Ștefan Vv. Cantacuzino, avu aceeași soartă nefericită, căci fu decapitat și el la Constantinopol. Soția lui, *Păuna Doamna* era fica logofătului Popa Greceanu. După moartea soțului, fugi în Grecia, apoi la Veneția, și merse pe rînd la Roma, Viena și Petersburg și apoi se retrase în Austria, unde a murit la Brașov.

Cronica ne povestește că la anul 1714, după ce Ștefan Cantacuzino luase domnia lui Brâncoveanu, care pierea la Ștambul,—în aceeași zi Doamna Păuna, care se afla la mănăstirea dintr'un lemn, din Vilcea, «o au lovit pe Doamna nevoe, lovitură, îndrăcire, cit s'au speriat toți».—Poporul credea într'o pedeapsă a lui Dumnezeu, dar vina fu aruncată pe călugărița *Olimpiada*, mătușa Doamnei. Sărmana femeie învinuită de farmece fu trimisă la o altă mănăstire, unde fu zidită de vie într'o chilie; iar donă slujitoare ale ei fură spînzurate.

Am intrat cu cîți-va ani în secolul XVIII. Mă opresc aici. de oarece acea epocă o găsesc fără însemnătate în istoria țării noastre, prin schimbarea și grecizarea moravurilor introduse de Domnitorii trecători din epoca numită fanariotă,—și apoi pentru că în aceste timpuri mai apropiate, cu greu a-și putea să arăt vre-o figură mai deosebită.

III

Jupănesele.

Caplea, Voica, Stana, Rada, Neacșa, Neaga, Safta, Arghira, Păuna, Călina!—Nu e așa, că nu sună tocmai frumoase aceste nume, care înșirate ast-fel, ni se par azi un pomelnic dela țară?—Acestea sînt totuși numele Domnițelor și jupăneselor de odinioară. Ele au țesut istoria trecutului nostru, și l'au țesut frumos, cum au putut, în timpurile grele cînd bărbații, iubiții sau copiii lor pieriau departe apărîndu-și țara.

Multe puncte comune, pot zice prea puțină deosebire este între viața jupăneselor și acea a Doamnelor romine. Acestea cînd urmau la scaunul țării pe soțul lor, păstrau mai totdeauna obiceiurile simple și liniștite pe care le aveau ca jupănese.

Trecînd la soțiile și ficele boerilor, vom vedea răsărînd și

printre ele unele figuri, cărora întunecul trecutului nostru a vrut să le păstreze până astăzi o amintire mai vie decât cea a numelui.

E ciudată schimbarea înțelesului cuvintelor în decursul vremurilor. Spun aceasta cu privire la titlul vechiu al soțiilor boerilor români. Vorba «jupâneasa» e semeninul dela jupan, titlul neschimbat care însemna altă dată pe boer. Este cuvântul «zupan» pe care îl găsim la popoarele slave și la Unguri; iar în Croația și Polonia sub forma de «pan», care s'a conservat și în Moldova. — El însemnează senior, stăpîn, domn, «messire» la Francezi. Numele boerilor era totdeauna precedat de acest titlu. — Jupâneasa era dar numai soția sau fata de boer: «noble Dame»; „jupănițe“ se zicea fetelor.

De multe ori jupănesele noastre, mai ales văduve, puneau pe lângă numele lor, ca o deosebire, rangul boeresc al bărbatului. Așa: Băneasa Ana, Caplea Vorniceasa, Catrina Comisoaia...

În Moldova rămăsese însă titlul de *Kneghina* (Doamnă, stăpînă dela cuvîntul «Knez»), care se purta de femeile nobile până în mijlocul veacului XVII.

După secolul XVIII, cînd se schimbă aproape de tot boerimea noastră, jupănesele de până atunci încep a se numi „cucoane“

Viata lor? Liniste, resemnare, adesea durere. De jupănesele noastre cronica și letopisețele vorbesc atît de puțin! Numele lor e înscris mai mult în hrisoavele de moșii, care tac asupra vieții lor. Numai pietrele de pe morminte ne mai spun cîte ceva. Dar și aceste inscripții tombale nu s'au schimbat în scurta lor coprire. Iată una din cele mai vechi, a soției marelui Logofăt Tăut din Moldova, în biserica dela Bălinești; «Acest mormînt este al roabei lui Dumnezeu Mariei, Kneghina Panului Tăutul Logofăt, care s'a mutat în vecinicul locaș în anul 1499, Septembrie 29».

Uneori, citeva rînduri săpate pe un mormînt, ne dau firul unor drame adînci, îngropate în liniștea lor. În mănăstirea Snagov sînt mormintele a patru frați și a mamei lor jupănița *Marga*. Cel dintîi dintre ei e jupan Udrea, care dintre boerii dușmani ai lui Mircea Vodă Ciobanul, pieri ucis de acesta la anul 1552. Jupâneasa *Marga* se face călugăriță după moartea copilului ei și ia numele de *Efrosina*. Dar peste cîtiva ani, o tragedie grozavă o deșteapă din liniștea ei și căutase. Celalți trei feciori ai ei jupan Radu Stolnicul, jupan Barbu și jupan Cracea, sînt măcelăriți cîteși trei din porunca lui Alexandru Vodă, la București, în ziua de 1 Septembrie 1569. Mormintele lor stau alături la Snagov. De durere, moare și sărmana mamă, pe al cărei mormînt e scris: „A răposat roaba lui Dumnezeu monahia *Efrosina*, după moartea a patru fii ai ei, care au fost tăiați. Vecinica pomenire! Mult întristată mămă până la moarte!“

Sintem în acel secol XVI, așa de însemnat pentru istoria țării noastre. Pe atunci trăia în țara rominească o jupăneasă vestită prin averile și puterea ei. Este *Anca dela Coiani*, din care se trag mai târziu cele mai însemnate figuri ale boerilor noștri din neamul următor. Ruinile vechiului ei palat dela Coiani, care mai târziu fu stăpinit de strănepotul ei Constantin Cantacuzen postelnicul, se mai văd pe malurile riului Argeș. Anca era văduva marelui Ban Barbu.

Fica ei *Maria* dela Coiani, jupăneasă lui Radu vel postelnic din neamul Basarabilor, e mama lui Radu Șerban, care la anul 1601 se urcă pe scaunul țării, urmînd lui Mihaiu Vodă.

Radu Șerban se însură, după cum știm, cu fata marelui vornic Udriște dela Mărgineni.

Una din jupănițele noastre cele mai vestite a fost *Elena Cantacuzino*, fica lor. În actele ei din secolul XVII, ea iscălea totdeauna: „Eu Elena, care am fost *jupăneasă* repositului Constantin Cantacuzino, boer vel postelnic, *fata* repositului Șerban Vodă, *nepoata* jupăneșei Maria, *strănepoata* jupăneșei Anca ot Coiani; așisderea și despre maică-mea răposata Doamna Elena, *nepoata* lui Udriște vistierul, *strănepoata* lui Drăghici Vornicul dela Mărgineni, adeverez.”—Ea mai putea să adauge în urmă că era *mamă* a lui Șerban Vodă și a celorlalți frați Drăghici, Manea Spatar, Constantin, Mihai, Matei și Iordache Cantacuzen, —și *soră* a Domniței Ancuța a lui Nicolae Petrașcu Voevod.

„Marea postelniceasă”, e numele sub care această înțeleaptă și venerată jupăneasă e cunoscută în tot cursul veacului XVII. În mîna ei se strinseseră averile cele mai mari din țara rominească, dela Basarabi, dela boerii din Mărgineni și dela Mihai Viteazul, moștenite prin soră-sa. În Martie 1687, în timpul domniei fiului ei Șerban, muri «prea slăvita și de toată țara cinstita mare postelniceasă Elena».

Din neamul Cindeștilor era *jupănița Preda*, fica marelui Ban Mihalcea și soție a marelui Clucer Radu Buzescu, amîndoi boeri vestiți pe timpul lui Mihai Viteazul. Împreună cu soțul ei, ea îngriji să se aducă capul marelui Domn din Transilvania, și-l îngropă la mănăstirea Dealul, unde a rămas până astăzi. —O altă Buzească, renumită în veacul XVII, era soția lui Stroe marele Stolnic, jupăneasă *Sima*. Documentele ne-o arată ca pe o femeie vrednică și respectată de toți; la o vîrstă din cele mai înaintate avu un mare proces pentru averile nesfîrșite ale neamului soțului ei. La moartea viteazului ei Stroe, ea puse să sapă pe piatra lui mormîntală din biserica dela Stănești: «Dacă voi muri să mă îngropați lingă dumnealui aicea.» Bătrîna jupăneasă muri fără copii la anul 1617.

*

Din lucrările făcute de mîna boeroaicelor romine, sînt multe care atrag băgarea noastră de samă. Așa prin monăstirile din Moldova: la Secul din Neamț, se conservă un «aer» prețios, cusut de *Knegina Mitrofana*, care a zidit acea monastire împreună cu soțul ei, marele Vornic Nestor Ureche, la 1599.

La monastirea Agapia din vale (fondată la 1642) de Hatmanul Gavril și soția sa *Knegina Liliana*, se află odoare sfinte făcute și date de aceasta.

La Bodești (din Neamț) sînt ale *Kneginei Ileana*, soția marelui logofăt Pan Petru Racoviță († 1650).

Mai în toate monastirile se găsesc lucruri de aur și de argint, icoane prețioase pe care e înscris numele vre-unei jupănite evlavioase. La Tismana, vestita monastire din munții Gorgului, jupăneasa *Stanca* a consilierului împărătesc Mihai Glogoveanu, a dăruit ușile de stejar frumos sculptate și odoare sfinte: La mijlocul veacului XVIII, jupănițele și boerii nu pierduseră încă rîvna de a îmbogăți și înfrumuseța bisericile.

Ca și în Țara romînească, în Moldova istoria și documentele rar pomenesc de vre-un fapt mai însemnat din viața Kneginelor, care, trebuie s'o recunoaștem, erau mai puțin evlavioase și mai puțin orientale în felul lor de traiu, decît Muntencile. Influența polonă trebuie să fie cauza acestei deosebiri.

Secolul XVIII, acel al domniilor grecești, înseamnă o schimbare și în istoria și în moravurile noastre. Obiceiurile simple de altă dată se molesiră, și jupănițele noastre care trăiau în orașe, mai ales în București și Iași, imitau, cele mai multe, traiul adus de Doamnele grece. — Cusăturile și lucrul care adăogau la farmecul femeilor din nainte, fură lăsate numai pe seama roabelor și a femeilor din popor. Un francez, comitele d'Hauterive, secretarul particular al lui Vodă Ypsilanti în Moldova, a scris pela 1785 despre țara noastră. Iată cum zugrăvește el pe cucoanele dela sfîrșitul Sec. XVIII: „Jamais assises, rarement debout, leur corps à demi-couché s'amollit et perd, en s'appuyant du matin au soir sur les coussins du sofa, l'habitude de se soutenir. Leur turban, prodigieusement jeté en arriere, les force d'avancer la tête pour faire l'équilibre... Perpetuellement accroupies, jamais chaussées, elles ne peuvent metre leurs pieds en dehors et se traînent plutôt qu'elles ne marchent. — Quant aux ressources de la toilette, elles ne sont pas d'un grand effet. Tout l'art de la coquetterie consiste à peindre les cheveux et les cils. Les sourcils également peints et parfaitement arqués, se joignent au moyen d'un couleur noirâtre qui dissimule les intervalles.“ — Mai departe el vorbește și de respectul ce aveau femeile de bărbați.

Cucoanele din neamurile mari ale țării, păstrau totuși, în timpul domniilor grecești, o independență și o notă deosebită, care eșea la iveală în multe împrejurări. Ele mai păstrau tradiția rominească și căutau une-ori să o reînvie.

Lady Craven, care trecînd prin țară în secolul XVIII, ne descrie viața la curtea lui Mavrojeny, admiră bogatul costum al *Băneșei Dudeasca*, care purta căciuliță după vechiul port al jupănelor romine.

Mindria cucoanelor romine era adesea în ciocnire cu semeția Doamnelor fanariote. Și aceste ciocniri ajung până în secolul din urmă. O mică întâmplare dela 1816, sînt mai puțin de o sută de ani: Vodă Caragea dă un decret prin care cu strășnicie oprește pe oricine alt, afară de familia domnească, să poarte culoarea albă în îmbrăcăminte. Vorniceasa Tarsița Filipescu, cu toate că pitacul domnesc era trîmbițat pretutindeni, se îmbracă într'o zi în alb, frumoasă rochie de atlas cu samur împrejur, și trece în căretă prin fața palatului domnesc, ca să facă plăcere Domniței Raluca, fca lui Caragea. Domnița Ralu o vede și se plînge tatălui său. Infuriat, Domnul trimete un ordin marelui Agă, în care-i spune că Vorniceasa Filipescu «s'au arătat neînțelegătoare, neghioabă și nebăgătoare de seamă domneștei mele porunci, în cit a îndrăznit nu numai a purta asupra-și salup de atlas alb, ci încă a și trece cu acest fel de haine, fără cituși de puțină sfială, pe la domneasca noastră curte.» «...Veri-unde vei găsi, D-niata ori zapcii d-tale pe această fără de rușine și de sfială femeie, adaogă porunca,—cu acel salup purtîndu-l, numai decît luîndu-l din spinare și fărîmîndu-l bucăți, bucăți să-l aduceți așa rupt înaintea Domniei mele.»

Dar am ajuns departe; de și cufundați în trecut, timpul ne zorește. Din istoria noastră, o parte din cele mai frumoase e fără îndoială acea cuvenită străbunelor. Nu știu dacă am reușit să luminez puțin fața palidă a jupănițelor și Doamnelor de odinioară, dar sînt fericit de a le aduce această închinare.

Bărbații scriu istoria, pe acea a bărbaților și *pentru* bărbați. Cine știe însă cite din faptele mari, bune sau rele, cite din sguduirile și luptele de altă dată, nu au avut de autor pe unul din acele blinde chipuri dispărute. O rugăciune, un gest, o vorbă dulce, din acele care nu rămîn în cronice...

Octav George Lecca.